

Un memoriu despre situația județului Satu Mare și a părților ugcene din ianuarie 1920

Sorin RADU

Cuvinte cheie/keywords: *memoriu/memoir, administrație românească/ romanian administration, structura populației/population structure, Consiliul Dirigent/ Leading Council, minorități etnice/ethnic minoritys*

Abstract

A Memoir about the Situation in Satu-Mare County and Hungarian Parts in January 1920

This memoir was written by the prefect of Satu-Mare and addressed to the Leading Council in a very difficult moment in organizing the Romanian administration in that part of the country. The document belongs to the Leading Council fund. Working Class Movement found at the Central Historical National Archives.

This memoir offers very important information about: the county area and the frontier with Hungaria. The population structure, natural wealth and economical development. The memoir's author analyses the situation of administration, justice and gendarmerie and he proposes some solutions for solving the difficulties. He refers to the Hungarian office workers, attitude who in the most, refused to be sworn in fidelity to the Romanian state and to learn Romanian language. He asks for sending some Romanian office workers into the county, because there was much lack of them in Satu-Mare.

The document refers to other problems, too, such as: the food supplies of the county which were very few; the state of agriculture and the way to carry out the agrarian reform; the state of ways of travel and especially of railureys; the situation of industry and trade and the problem of nationalization of economical life; the sanitary state of the county, speaking about the havoc that tuberculosis and venereal diseases made among the population; public instruction.

An important part of the memoir refers to the political situation in Satu-Mare County and Hungarian parts. It offers important dates about the activity of National Party, and also about the activity of Hungarians, Germans and Jews. He also speaks about the approaches made in order to enforce Romanian propaganda.

Documentul pe care îl publicăm este întocmit de către prefectul județului Satu Mare și este adresat Consiliului Dirigent al Transilvaniei. Textul este datat 10 ianuarie 1920 și se referă la organizarea din punct de vedere politic, administrativ, economic, social și cultural a județului Satu Mare și a părților

ugogene după realizarea unirii din 1918. Documentul provine din fondul Consiliul Dirigent. Mișcarea muncitorească din Transilvania aflat la Arhivele Naționale ale României. Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale București, dos. 4/1920, f. 591-607.

Documentul conține numeroase dezacorduri gramaticale și greșeli de ortografie; pe unele le-am corectat tacit, altele au fost păstrate de teama de a nu schimba sensul frazei.

Memoriul oferă date foarte importante cu privire la suprafața județului și stabilirea frontierei cu Ungaria, structura etnică a populației, bogățiile naturale, dezvoltarea economică. Analizează starea administrației, justiției și a jandarmeriei, propunând o serie de măsuri pentru rezolvarea deficiențelor și depășirea dificultăților de reorganizare. Se referă la atitudinea funcționarilor maghiari, care în cea mai mare parte refuzau să depună jurământul de fidelitate față de statul român și să învețe limba română. Prefectul solicita trimiterea în județ a unor funcționari români din alte părți ale țării pentru a ocupa numeroasele locuri rămase libere. Acesta preciza că a fost nevoit să accepte folosirea în administrație atât a limbii române cât și a celei maghiare. Totodată, subliniază insuficiența efectivelor de jandarmi, lipsa elementelor de încredere și bine disciplinate care crează dificultăți majore în acțiunea de anihilare a contrabandiștilor, dar și a propagandei maghiare.

De asemenea, documentul pomenește și de alte probleme precum: aprovizionarea cu alimente a județului, surprinde o serie de deficiențe și propune soluții de rezolvare; starea agriculturii și modul de aplicare a reformei agrare. Prefectul sfătuia Consiliul Dirigent să depună eforturi pentru ca reforma agrară să capete un ritm mai rapid în zona de graniță, comparativ cu restul țării, pentru a spori încrederea populației în noua conducere și pentru a împrăști acuzele propagandei maghiare cum că nu se dorește o asemenea reformă; situația mijloacelor de transport și comunicație, mai ales a căilor ferate. Sunt subliniate disfuncționalitățile produse de acțiunile de sabotaj ale maghiarilor, proasta funcționare a poștei și a liniilor telefonice, dar și măsurile ce ar trebui întreprinse pentru intrarea în normalitate; starea industriei și a comerțului, precum și problema naționalizării și românizării vieții economice. Sunt pomenite instituțiile întemeiate, din inițiativa prefectului, cu scopul de a pune bazele unei vieți economice românești; starea sanitară a județului, surprinzând ravagiile pe care mai ales tuberculoza și bolile venerice le-au produs în rândul populației; situația privind instrucțiunea publică, acțiunea de întemeiere a unor școli și licee românești. O parte importantă a memoriului se referă la situația politică din județ, la starea socială a elementului românesc și la conștiința națională. Sunt oferite date importante despre activitatea Partidului Național, precum și despre minoritățile etnice, surprinzând inclusiv starea lor de spirit. De asemenea, prefectul subliniază demersurile făcute în

sensul întăririi propagandei românești în această zonă de graniță, între care menționăm editarea unei gazete românești cu titlul „Satu Mare“.

Acest document considerăm că poate să ofere informații importante asupra complicatei probleme a organizării instituțional-administrative a Transilvaniei în perioada imediat următoare realizării unirii din 1 Decembrie 1918.

Memoriu despre situația județului Satu-Mare și părților urocene dincoace de Tisa

10. I. 1920

Județul Satu-Mare situat în cornul nord-vestic al României întregite merită din interese mari de stat o deosebită atențiune prin situația sa deosebită atât de punct de vedere geografic, cât și economic și politic [și] ne impune datorii speciale.

Suprafața județului după stabilirea frontierei împreună cu părțile urocene anexate, face aproape 6000 km², numărul locuitorilor de peste 300.000, dintre care 200.000 sunt români. Populația, mai ales pe șes în părțile apusene, e bine situată, cultă și din punct de vedere național, social și moral populației județelor învecinate mult superioare. [sic!] Din punct de vedere al bogățiilor naturale putem afirma că județul face o unitate economică, posedând singură toate calitățile necesare, cele mai multe materii prime pentru trai, industrie și comerț.

De o parte șesul [de-]a lungul frontierei țării, văile fertile al Someșului, Lăpușului pentru produsele agriculturii, munții bogăți ai Gutinului și Codrului de sud cu păduri bogate de gorun, fag și diferite alte soiuri, cu minele bogate de aur, argint, fine, pirite, plumb etc. din Baia-Mare și jur, diferite stațiuni balneare ca Bicsadul, Isvorul Luna, Turț, Băiuța etc., iar de altă parte situația specială geografică indică o dezvoltare repentină economică.

Îndeosebi despre orașul Satu-Mare (55.000 locuitori) locuitorii căruia în timp de 10 ani s-a dublicat, putem afirma că e merit de a fi contrapunctul comercial al Constanței și al gurilor Dunării, față de statele apusene situate în apropiere ca Ceho-slovia, Polonia și Ungaria, cu legături directe de trenuri în 7 direcții. Orașul acesta are un viitor economic cu mult mai însemnat ca Oradia-Mare, Aradul sau însuși Timișoara.

60 km spre răsărit de la orașul Satu-Mare cade orașul Baia-Mare cu 17.000 locuitori. Baia-Mare e situat în mijlocul materiilor prime miniere și silvice, posedă în apropiere considerabile forțe hidraulice și un stoc mare de oameni apti pentru muncă industrială. Toate acestea fac posibil ca să devină în părțile nord-vestice focarul industriei românești.

Ca oraș mai mare e de amintit încă Carei-Mari [sic!] cu 17.000 locuitori situat în partea cea mai vestică a județului, aproape de frontieră.

Desvoltarea apropiată impune prima linie statului și administrației datorințe mari. Statul e dator ca să pregătească terenul administrativ social, național, politic igienic etc.

În legătură cu organizarea și încheierea vieții și administrației românești din diferite puncte susnumite de vedere, descriind situația actuală, totodată fixând planurile și propunerile noastre la viitor, doresc a raporta despre județul și orașul Satu-Mare și părțile anexate din județul Ugocea:

1) Administrația.

Cu ocaziunea când am preluat administrația județului oficianții de la prefecură, subprefecură și primpretorate în cea mai mare parte au depus jurământul de fidelitate. În scurt timp oficianții de la posturile conducătoare i-am schimbat cu români, tot așa pe primpretori afară de două plăși curat ungurești.

Oficianții administrativi ai orașului Satu-Mare în frunte cu primarul actual român Augustin Ferenti, ales încă de ei, a depus jurământul și a rămas în funcție și azi. Înlocuirea ungarilor cu români aici se va întâmpla acomodând posibilității succesive. În orașul Baia-Mare oficianții [care] nu au depus jurământul au fost înșchimbați imediat cu români, așa azi e toată administrația curat românească. Tot așa a denegat depunerea jurământului oficianții orașului Carei-Mari. Oficianții conducători au fost înșchimbați cu români, pe ceialalți i-am reținut până când voi avea oficianți români ca să-i înșchimb.

Aparatul administrativ, luând în considerare enormele greutăți tehnice cu care avem de a ne lupta aici la graniță, funcționează destul de bine. Primpretorii și ceialalți oficianți superiori sunt în cea mai mare parte elemente de încredere cu calificare bună juridică.

Greutățile administrative tehnice sunt înzecite cu faptul că subprefectura județului cu oficiile sale e încă și azi în Carei-Mari, într-o margine a județului departe de centru și mai departe de părțile curat românești. Faptul acesta nu e motivat cu nimic, fiindcă deja în timpul ungarilor a fost susținut numai cu influența personală a conștilor Karoly și a cauzat administrației județene în timpurile înainte de război un plus de 2 mil. cor. spese anuale. Nemulțumirea românilor față de acest fapt zilnic crește. Românii spun, și cu drept, că subprefectura prin aceea că rezidează în Carei-Mari servește numai intereselor ungurești, fiindcă dacă bietul român din Șomcuta sau Baia-Mare are ceva lucru acolo, în lipsa trenurilor trebuie să facă o călătorie de 130 km, pierzând timpul de o săptămână și speze de 2-3000 cor. Starea aceasta anormală trebuie urgent schimbată prin mutarea subprefecturii la Satu-Mare, unde s-au făcut deja pregătirile pentru primirea oficiilor.

S-a întâmplat reorganizarea secretariatelor comunale, însă durere, în cea mai mare parte cu vechile elemente de neîncredere în lipsa, putem afirma, totală a secretarilor comunali români. Ar fi necesari ca să căpătăm secretari români din alte părți mai românești, dându-le în caz de lipsă, aici în apropierea graniței, un adaos special de leafă ca să căpătăm un element bun și de încredere.

Tot așa lipsă ducem la oficiile administrative de personal de birou românesc, însuși românii de pe aici nu posedă limba în așa măsură ca să se poată trece în viața oficială cu toate imediat la limba română. Prin urmare, astăzi afară de prefectura unde se folosește numai limba românească, la subprefectură și primpretorate se folosește deocamdată paralel și limba ungurească.

Oficanții din posturile conducătoare au fost încadrați în grade mici de leafă; ar fi de dorit ca încadrările nouă să se facă cât de curând și conform propunerii mele oficanții să fie încadrați în grade mai înalte sau să capete un adaos special cu privire la situația de aici la graniță, fiindcă ne e teamă că altcum elementul cel mai bun va părăsi administrația.

Compania de jandarmi are peste 700 oameni, luând în considerare teritoriul mare granița și situația specială a județului unde siguranța e încontinuu amenințată din partea propagandiștilor maghiari, comercianților catenari, contrabandiștilor și din partea altor elemente nesigure, numărul acesta de mai sus de loc nu e suficient. E mai trist însă că jandarmeria nu posedă elemente bine disciplinate și de încredere. Zilnic vin plângeri că jandarmii maltratează însuși poporul românesc, primește și cereri, jalbe, fraternizează cu pungașii. Părerea noastră e că jandarmeria ar trebui sporită, elementul slab îndeosebi aici la graniță trebuie înșchimbă cu elemente de absolută disciplină și încredere, numărul ofițerilor sporit cu câțiva ofițeri energici și cu vederi mai generale.

Personalul brigădei de siguranță constă din 21 persoane. Stă sub conducerea lui Dr. Demetriux Coevary, funcționează bine însă insuficientă, trebuie sporită cu nu mai puțin [de] 20 agenți, culți, ageri și de încredere, mai ales în afacerile de natură politică și în afaceri comerciale pentru controlarea graniței.

2) Alimentația.

Greutățile cele mai mari le întâmpină în chestia alimentării. Pe părțile fertile al județului, din cauza inundațiilor de primăvară și a grindinei, recolta a fost aproape toată nimicită așa că aprovizionarea cu semințe trebuie să vie de totului din afară. Întâmpinăm însă din cauza abuzurilor și a corupției, care durere domnește în mare parte a personalului, a vieții publice, piedecelă cele mai grele.

Armata, afară de cele 200 vagoane grâu care din ordinul Marelui Cartier trebuie să ne dea, nu ne-a dat nici un ajutor, din contra ne-a trimis și trimite

formațiuni fără nici o organizație de aprovizionare, fără alimente pentru oameni și cai.

Starea e foarte serioasă, ajutorul trebuie să vie necondiționat iute. Cuantul necesar pentru alimentarea județului până la recolta nouă e mai puțin 2000 vagoane cereale, care ar trebui să vină cu trenuri speciale și directe cât de în grabă.

Aș fi de părerea ca aprovizionarea centrală, eventual resortul, să înființeze pentru operațiunile acestea importante, un oficiu special cu sediul în orașul Satu-Mare de unde să aprovizioneze județele Satu-Mare, Maramureș și eventual Sălajul. Conducătorului oficiului să i se dea calitatea și puterea de comisar regesc, ca să aibă puterea de o parte față de abuzanți, de altă parte față de organele oficiale ca în coînțelegera cu prefectii și comisiile de aprovizionare județene să poată executa ordinele primite din centru.

Părerea noastră e că dacă vom satisface alimentarea populației barem într-un mod modest nu vom fi expuși nici la o mișcare eventual periculoasă pentru ordinea publică. Altfel nu putem lua garanță că în primăvara nu vor porni atari mișcări.

3) Agricultura, reforma agrară și silvicultura.

Agricultura în cele mai multe părți, mai ales la apus, stă pe un grad mai înalt. În părțile acestea se găsesc și mai multe latifundii. La răsărit între dealuri stă cultura vitelor pe o treaptă mai înaltă, se produce nutreț, trifoiu, luțernă și locul e foarte potrivit pentru pomărit. În împrejurări normale, afară de aprovizionarea județului, se exportează mult din produsele agriculturii. În anul acesta și sigur și în anul viitor vom avea de a lupta cu greutate mari.

Terenul arabil e de o întindere de peste 300.000 jugere cadastrale. În toamna aceasta din lipsa seminței numai 50.000 jugere s-au semănat, 130.000 jugere au rămas nesămănite. Dacă adăogăm cele 120.000 jugere cari se samănă de regulă primăvara, 250.000 jugere așteaptă sămănătura de primăvară. Semănță de primăvară n-avem de loc, fiindcă de o parte n-a fost recoltă, de altă parte unde a fost ceva a fost consumată și ridicată din partea armatei. Așa dară dacă nu voim a mai expune județul la o foamete și catastrofă e absolut necesar ca să căpătăm cât de curând pentru sămănatul de primăvară [nu] mai puțin 1000 vagoane grâu de primăvară, ovăz și orz.

Pentru ridicarea agriculturii, în legătură cu înfăptuirea reformei agrare, ar fi necesar, servind totodată și interese naționale, a forma mai multe ferme de model, școli de pomărit, cursuri speciale de vară pentru învățători, preoți etc.

Pentru naționalizarea agriculturii și ridicarea stării materiale și intelectuale a țaranilor agricultori români din inițiativa consilierului agricol dl. Valer Zaharia am hotărât înființarea unei reuniuni a agricultorilor români cu sediul în Satu-Mare, care pe bază cooperativă ar întruni toți agricultorii din județ. Lucrările pentru înființarea reuniunii sunt deja în curgere.

Îndeosebi important este pentru noi executarea urgentă a reformei agrare, fiindcă prin aceasta mulțumim poporul, câștigând simpatiile și a țăranilor unguri, și prin aceea că vom coloniza români pe de munți pe șesul lângă graniță locuit de unguri, unde este pământ îndestul de împărțit, pe cale legală, și imparțială ușor românizăm județul. Toate acestea indică că executarea reformei aici la graniță să se facă mai iute și cu mai mare grijă ca în interiorul țării. Propagandiștii dușmanilor lătesc știri că reforma agrară nu va fi executată din partea domnilor români. Pentru contrabalansarea știrilor false am început lucrările; în cele mai multe părți ar fi de dorit însă ca consilierul agricol [sic!] care lucrează cu multă energie și știință să fie din partea resortului într-un grad mai mare ajutat în lucrările sale.

La înființarea comisiilor locale ne cauzează multă greutate lipsa magistraților români.

Pădurile, parte private parte ale statului, ocupă mai mult ca una treia parte a suprafeței județului. O mulțime de întreprinderi în cea mai mare parte străine se ocupă cu exploatarea și prelucrarea lemnului. Oficiul regiunii silvice din Baia-Mare ar fi chemat ca să lucreze într-acolo, ca viața economică în această privință să fie naționalizată, ridicată la o treaptă mai înaltă și bine condusă. Durere însă, oficiul acesta e cel mai slab dintre toate instituțiunile românești, fiind condus de actualul denumit director care nici prin știință nici prin soliditate nu e apt a împlini un rol de conducere. Împrejurările aceste i-am raportat d-lui director general de la resort care mi-a promis că va face schimbările necesare.

Regiunea silvică în economiile proprie ale statului lucrează aproape cu deficit.

4) Comunicația.

Mizeriile cele mai multe lângă alimentare vin din lipsa circulației trenurilor. Trenurile pe teritoriul județului deja de vreo 4-5 luni numai când și când circulează. Înfăptuirea transporturilor e în mâna comisiei de exploatare militară din Dobrețin [sic!], unde întâmpinăm în loc de ajutor zilnic numai pedeci și greutate. Se spune că la eliberea vagoanelor se fac multe abuzuri. Pentru îmbunătățirea situației am intervenit la Direcțiunea Centrală a Căilor Ferate ca să se instaleze o direcțiune regională la Satu-Mare. Pentru instalarea direcțiunii regionale s-au luat toate măsurile.

Personalul unguresc al Căilor Ferate e de totul corupt, nu lucrează nimica fără bacșiș și ruinează garniturile și aranjamentele cu voia. Din partea mea am luat măsuri energice ca prin jandarmerie și prin personalul siguranței să tragă abuzanții la răspundere.

Sunt de părere că elementele străine nesigure cari ne sunt dușmănoase să-i depărtăm numaidecât și mai bine să lucrăm cu un personal de totul redus dar

de încredere, fiindcă altcum căile ferate vor ruina toată viața economică și toate ce am produs și am încheat până acum.

Reluarea circulației trenurilor în locul acesta important la graniță e de necesitate urgentă și trebuie înfăptuită cu orice jertfă.

Județul cade din punct de vedere al circulației într-un loc însemnat. Liniile de trenuri principale Paris-Praga, Berlin-Praga, Oderberg-Cluj-București trebuie să treacă peste Satu-Mare, Baia-Mare către Dej. Din acest scop va trebui a transforma liniile vicinale Satu-Mare, Baia-Mare, Dej, Cluj în linii primare. Cu timpul linia aceasta trebuie dublată. Linia Baia-Mare-Dej se poate scurta cu cca. 60 km printr-un trasament nou Satu-Lung-Șomcuta-Mare-Răstoci. Prin trasamentul numit va trece linia principală peste părțile Chiorene, rădicând locurile acestea istorice românești neglijate cu voia din partea ungarilor.

Legătura Satu-Mare-Sigetul Marmației, trecând mai de multe ori peste Tisa prin înființarea graniței își pierde valoarea strategică. Va trebui dar urmând totodată și interese mari economice să clădim linia de cca. 50 km Baia-Mare-Sigetul Marmației, care linie e deja mai de mult trasată. Prin aceasta orașul cel mai nordic al României ar cădea într-o depărtare de 4 ore cu trenul accelerat de la Cluj.

Prin zidirea liniei vicinale Baia-Mare-Lăpușul Unguresc-Groși, care a fost trasată mai înainte, s-ar face posibilă descoperirea și exploatarea bogățiilor miniere și silvice de pe munții Țibleșului.

Județul posedă șosele bine clădite, totuși e de urgentă lipsă repararea mai multor linii, mai ales importante din punct de vedere strategic și pentru circulația automobilelor. E de lipsă transformarea în șosea a liniei vicinale Satu-Mare-Odoreu-Apa (30 km), fiindcă prin asta linia între Baia-Mare și Satu-Mare se scurtează cu mult și traficul din interiorul țării spre graniță să face mai ușor. Referitor la transformarea liniei numite s-a dat ordin oficiului de edile pentru înaintarea planurilor.

Prin lipsa trenurilor, natural, sistează aproape cu totul și poșta iar prin abuzarea oficianților maghiari în primă linie sosesc foile ungurești și nu cele românești. Mai cu seamă în mersul administrației și al vieții oficiale se simte lipsa poștei și insuficiența telefonului.

Pentru organizarea căilor ferate în înțelegere cu dl. director general al Căilor Ferate din Cluj am înaintat un memoriu la teritoriile nord-vestice d-lui Ministru al Lucrărilor Publice.

5) Industria și comerțul.

Situația geografică, bogăția materiilor prime fac posibil ca industria și comerțul să se dezvolte repentin. Până acum atât industria cât și comerțul a fost aproape deplin în mâini străine, mai ales în mâna jidanilor, care în timpul ultim în mase mari au inundat orașele.

De la început am ținut de o datorință vitală sprijinirea și naționalizarea vieții economice. Afară de câteva bănci mici românești, cari însă nu corespund nici cerințelor celor mai moderate, nu era nici un factor economic românesc în județ. Înainte cu o jumătate de an am inițiat înființarea unei societăți comerciale întrunind toți comercianții români și factorii economici din orașul Baia-Mare sub numirea Casa Română. Institutul prosperează și a succes să lupte în timp scurt rolul de conducere și prin sprijinirea comercianților români, naționalizarea în mare parte a comerțului. Tot cu acest scop mi-a succes ca să întemeiez un institut în Satu-Mare cu numirea Casa Noastră.

Pentru naționalizarea industriei lemnului am întemeiat institutul Locuința Română în Baia-Mare.

Institutele lucrează împreună cu Banca Centrală din Cluj și alte instituțiuni mai însemnate ardelene. Pertractări sunt în curgere cu institute mari financiare din Vechiul Regat pentru înființarea mai multor instituțiuni și întreprinderi industriale.

E o datorință elementară ca institutele mari din Ardeal și Vechiul Regat să dea mână de ajutor la toate întreprinderile românești din județ ca să poată ține piept cu concurența puternică a străinilor și a dușmanilor adeseori susținută din fonduri de propagandă și ajutate de dincolo de graniță.

În industria lemnului, industria minieră, textilă etc. se poate investi mult capital românesc cu auspiciile cele mai favorabile.

Întreprinderile aceste românești vor aduce afară de rezultatul lucrativ un important rezultat național prin românizarea vieții economice aici la granițele cele mai expuse a țării.

Teritoriul județului a aparținut până acum corpului camerei de industrie și comerț din Debrețin. Prin desbinarea noastră de țara ungurească se ivește chestia ca să se înființeze o cameră nouă sau teritoriul desbinat să se atașeze la camera din Oradia-Mare.

Sunt de fermă convingere că din punct de vedere practic și mai ales național, din teritoriile județelor Satu-Mare, Maramureș și o parte din Sălaj trebuie să formăm o cameră nouă comercială și industrială cu sediul Satu-Mare.

În privința aceasta s-a pornit o mișcare între industriași și comercianți care au fost conchemați din partea mea la o anchetă. Am înaintat o cerere resortului de industrie și comerț pentru înființarea camerei, arătând că chestia camerei Satu-Mare deja și în timpul ungarilor era desbătută și primită, dar înființarea s-a abandonat din interese național-maghiare.

Voiesc a aminti încă că comerțul și industria suferă mult din cauza abuzurilor făcute din partea grănicerilor și a oficianților de vamă. Personalul numit trebuie strict controlat și abuzurile aspru pedepsite.

6) Higiena

Starea sanitară a poporului în general e destul de bună. Între muncitorii minieri grasează tuberculoza și, în general, ca urmare a războiului, boalele venerice. Pentru oprirea boalelor numite e în vedere înființarea unei ambulanțe în Baia-Mare și în centrele județului, reclădirea și reorganizarea spitalelor cari din partea ungarilor au fost de totul neglijate. În legătură cu resortul de ocrotiri sociale am hotărât înființarea unui spital cu 650 paturi în orașul Satu-Mare. Cu acest scop s-a preluat din partea statului spitalul orașului cu un inventar de cca. 13 mil. cor. Spitalul e deja în funcție cu 300 paturi. Pentru întregire e lipsă ca să dea statul 3 mil. cor. Prin asta va avea statul pentru județ și pentru părțile învecinate un spital de totul modern cu puterile cele mai bune. Tot aici dorim a aranja, având puterile necesare la dispoziție, un spital de 50 de paturi, pentru vindecarea boalelor periculoase venerice, cari mai ales în părțile românești au luat o măsură înspăimântătoare și adeseori sunt legate cu cazuri de moarte. În orașul Baia-Mare am renovat spitalul de 40 paturi, dorim însă încă în anul acesta, în înțelegere cu resortul, să-l întregim la 130 paturi. Din acest scop am avea lipsă din partea statului de un ajutor de 800.000 cor. În partea curat românească a județului, în Șomcuta-Mare, pentru restaurarea [și] investirea spitalului cu 50 paturi avem lipsă de 300.000 cor., iar pentru spitalul din Carei-Mari cu 40 paturi de 150.000 cor.

Țin de un lucru important și necesar ca programul mai de sus referitor la instalarea spitalelor numite să fie realizate și să nu se facă economie din partea statului, fiind interes mare rădicarea stării sanitare și sociale în vederea dezvoltării industriale și economice a părților noastre.

În orașul Satu-Mare s-a instalat un inspectorat higienic cu laboratoriu pentru județele Maramureș, Satu-Mare și Sălaj.

În Satu-Mare din lipsa apeductului și al canalizației grasează adeseori tifosul și alte boli contagioase.

7) Politica.

Starea socială, propaganda, organizarea minorităților. E lucru știut că românii, atât intelectualii cât [și] țărani, cari stau pe un grad material și intelectual mai înalt, oțaliți în luptele trecutului politic sunt un element conștient și însuflețit național cu care țara între orice împrejurări poate dispune. Prin urmare, desnaționalizarea, cari de multe ori bate în ochi, e numai exterioară, în limbă port și obiceiuri. Datorița noastră e natural ca să românim cât de îngrabă și exteriorul și în privința aceasta vom fi avizați și la ajutorul statului. O politică bine chibzuită românească trebuie să conducă toată viața publică ca să putem arăta succese cât de îngrabă.

Românii cu trup și suflet sunt toți partizanii și azi ca și în trecut ai partidului național. La alegerile la Camere și Senat numai un deputat în Baia-Sprie s-a putut strecura, mai mult din interese personale, prin ajutorul lui Dr.

Vasile Lucaci și Constantin Lucaci, faimosul și cunoscutul Dr. Teofil Dragoș care e dușmanul partidului.

Sunt de părere că partidul trebuie reorganizat și aici în județ și conducerea dată în mâna elementelor de totul de încredere, tinere, luând rolul de conducere nu numai faptic cum e azi dar și la aparință din mâna unor figuri politice uzate din trecut, cari își urmăresc interesele lor personale și n-au horizontul necesar în situația de azi.

Starea socială a populației în genere e bună. Țin de necesar însă executarea repentină al reformei agrare, alimentarea mai bună și atitudine strictă pe tot terenul față de abuzanții români cari prin materialismul lor neînsetat și prin corupție ne strică reputația înaintea poporului, îndeosebi aici în Satu-Mare țin de necesar pregătirea bună a terenului social, luând în considerare numărul mare al muncitorilor minieri și industriali, în mare parte străini și români desnaționalizați prin propaganda socialismului internațional. Instalațiunile nou industriale românești ar trebui să aprovizionăm încât se poate în mare parte cu muncitori rădicați dintre agricultori. Iară elementele periculoase, cari se găsesc azi între muncitorii minieri, depărtați prin transpunere la întreprinderi în interiorul țării.

În scop de propagandă și românzare am întemeiat tipografia românească în Satu-Mare și o foaie cu titlul „Satu-Mare“, care apare deocamdată [de] 3 ori la săptămână. Țin de lipsă ca foaia aceasta să primească de la guvern o subvenție mai mare ca să poată apărea zilnic și să poată suporta greutatea materiale. Ar fi de dorit ca statul să ne pună în oareșicare form, cum au făcut-o asta și ungerii, o sumă mai mare pentru propagandă la dispoziție din care să poată cheltui pe broșuri afișe, la conferințari etc. Organizarea aceasta a unei propagande serioase românești ar putea aduce roade folositoare între muncitori și în genere în toate păturile sociale mai ales în orașele desnaționalizate. Tipografie românească se găsește încă în orașele Carei-Mari și Baia-Mare unde apare și o foaie săptămânală, „Renașterea“. Sunt în pretractări cu deputatul ungar Dr. Bela Lengyl ca să scoatem foaia ungurească „Uj Vilag“ zilnic cu textul original din Cluj, dar cu articole referitoare la împrejurările noastre, care foaie față de șoviniștii unguri să steie în serviciul intereselor noastre.

Străinii, numărul cărora e cca. 100.000, în mare parte față de evenimentele prezente stau în așteptare. Mulți dau crezământ zvonurilor false aduse din Ungaria. La tot cazul pacea definitivă cu Ungaria ar aduce pe cei mai mulți la rezon. Poporul maghiar de pe sate nu ne e dușmănos, numai oficianții cari n-au depus jurământul. Dintre biserici eșim mai bine la cale cu protestanții, vlădicia romano-catolică din Satu-Mare, cu preoții ei în mare parte șvabi și slovaci din Satu-Mare, e cuibul agitației și al dușmăniei față de noi.

În părțile vestice în jurul lui Carei-Mari trăiesc vreo 30-40.000 șvabi cam în jumătate maghiarizați. Poporul e pacinic și lucrător, inteligența lor maghiarizată de totul. Eventual cu școli și propagandă nemțească i-am putea scăpa de influența ungurească.

Se găsesc încă mulți jidani străini cari din greutatea tehnice nici până acum nu s-au putut trimite peste graniță. Jidanii intelectuali afară de câțiva comercianți și industriași și mai cu seamă advocații cari n-au depus jurământul susțin politica ungurească și sunt dușmani periculoși d-ai noștri. Față de ei pe teren economic am pornit o campanie energetică.

8) Instrucția publică.

Instrucția publică se concentrează mai ales în orașele Satu-Mare, locuitorii căruia în 85 procente sunt străini, și în Baia-Mare care e menit de a fi pentru părțile nordice focarul culturai românești.

Școli primare românești s-au pus în funcțiune aproape în toate locurile locuite de români. Învățătorii la început au fost nemulțumiți și pretențioși, dar de când am luat contactul permanent cu conducătorii lor și încât se poate în cazuri motivate dăm tot ajutorul, am restabilit între ei și preoți și alte pături sociale armonia.

De altcum, părerea mea este că învățătorii sunt azi înaintea poporului cu mult mai bine văzuți ca preoții și așa ne pot face servicii cu mult mai mari naționale, culturale și de propagandă.

Revizoratul e condus în ordinea cea mai bună din partea revizorului Dariu Pop.

S-au întemeiat 2 licee românești, liceul Eminescu în Satu-Mare și liceul Șincal în Baia-Mare. În Satu-Mare există școală superioară comercială și o școală bine aranjată pentru industria lemnului, durere școalele aceste din lipsa elementului didactic nu s-a putut naționaliza.

În Baia-Mare a existat din timpurile ungurilor cu aranjamentele necesare cea mai bună școală de belearte și pictură. Vara trecută a petrecut aici trei luni elevii școlai de belearte din București. Ar fi de dorit ca cursurile de vară pentru artiști întregite cu prelegeri pentru învățători, preoți etc. din literatura istoria arta românească și științele practice să fie sistematizată și ajutată financiar din partea statului. În privința aceste am făcut mișcările necesare și voi înainta rapoarte și memoriu resortului al ministerului de instrucție.

9) Justiția.

Justiția afară de câțiva magistrați unguri care au depus jurământul e compusă din români. Personalul însă e insuficient, mai ales la executarea reformei agrare întâmpinăm din cauza aceasta mari greutatea.

Judecătoria de ocol din Ardeal care e într-o depărtare de 17 km de orașul Satu-Mare s-ar putea de totul sista.

10.I.1920

Prefect: Dr. A. Racoți